

КОНСТРУЮВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА БАЗОВОМУ ПРЕДМЕТНОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТІСНОЇ ОСВІТИ

Голуб Н. Б.

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна
НАПН України
ORCID ID: 0000-0002-3736-9296

Горошкіна О. М.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна
НАПН України
ORCID ID: 0000-0002-0378-888X

У статті визначено складники змісту навчання української мови на базовому предметному етапі в компетентнісній парадигмі з урахуванням результатів аналізу вимог оновленого Державного стандарту базової середньої освіти до результатів навчання. Зосереджено увагу на когнітивному, діяльнісному, ціннісно-орієнтаційному, інформаційному та соціокультурному складниках. Наголошено на важливості інформаційного складника, що допомагатиме в становленні учнів як поінформованих цифрових громадян, носіїв інформації й водночас сприятиме актуалізації мовних знань у процесі пошуку й добору інформації. Результати дослідження засвідчують: конструювання змісту навчання української мови спирається на систему принципів, що увідповіднюють його сучасним орієнтирам. Систему принципів конструювання змісту навчання української мови потлумачено як сукупність методичних орієнтирів, що визначають добір змісту навчання, логіку його структурування, забезпечуючи цілісність, послідовність і наукову обґрунтованість освітнього процесу. Виявлено, що принципи конструювання змісту навчання української мови мають впливати з мети і завдань мовно-літературної освітньої галузі, визначеної в Державному стандарті, сприяти досягненню очікуваних результатів; спиратися на сучасні мовознавчі, психологічні, психолінгвістичні, педагогічні, соціокультурні дослідження; урахувувати потреби, мотиви, особливості сприймання інформації, когнітивний та емоційний розвиток учнів 7–9 класів; забезпечувати зв'язок навчання української мови з реальними життєвими потребами. Принципи мають сформувати цілісну методичну систему, яка буде реалізована в модельній і навчальних програмах, підручниках і посібниках. Схарактеризовано принципи, що забезпечують відповідність змісту навчання української мови сучасним орієнтирам, зокрема такі: компетентнісної орієнтації, науковості, доступності й послідовності, особистісного орієнтування, ціннісного орієнтування, діялісний, соціокультурної відповідності, інформаційної й медіаосвітньої спрямованості, інтеграції.

Ключові слова: базовий предметний етап навчання, складники змісту навчання української мови на базовому предметному етапі, система принципів, принципи конструювання змісту навчання.

Holub N. B., Goroshkina O. M. Designing the content of Ukrainian language instruction at the basic subject stage of education in the context of competence-based learning

The article identifies the components of the content of teaching the Ukrainian language at the basic subject stage within the competence-based paradigm, taking into account the analysis of the requirements of the updated State Standard of Basic Secondary Education regarding learning outcomes. The focus is on the cognitive, activity-based, value-oriented, informational, and sociocultural components. The importance of the informational component is emphasized, as it supports the development of students as informed digital citizens and information carriers, while also promoting the actualization of linguistic knowledge in the process of searching for and selecting information.

The findings indicate that constructing the content of Ukrainian language instruction relies on a system of principles that align it with modern educational priorities. This system of principles is interpreted as a set of methodological guidelines that determine the selection and structuring of educational content, ensuring

the integrity, consistency, and scientific validity of the educational process. It has been established that the principles of constructing the content of Ukrainian language education should derive from the goals and objectives of the language and literature educational field defined in the State Standard and should promote the achievement of the expected learning outcomes. They must be grounded in contemporary linguistic, psychological, psycholinguistic, pedagogical, and sociocultural research; take into account the needs, motivations, information perception characteristics, and the cognitive and emotional development of students in grades 7–9; and ensure the connection between the study of the Ukrainian language and real-life needs. The principles should form a coherent methodological system that will be implemented in model curricula, teaching programs, textbooks, and learning materials. The article outlines the principles that ensure the alignment of Ukrainian language education content with modern educational guidelines, including the following: competence orientation, scientific validity, accessibility and consistency, learner-centeredness, value orientation, activity-based approach, sociocultural relevance, informational and media-literacy orientation, and integration.

Keywords: *basic subject stage of education, components of the content of teaching the Ukrainian language at the basic subject stage, system of principles, principles of constructing educational content.*

Вступ. Соціально-економічні перетворення в Україні, викликані інформаційними, глобалізаційними процесами, визначають необхідність підвищення вимог до змісту та якості шкільної освіти. Реалізація оновленого Державного стандарту базової середньої освіти (2020) визначає зміну освітньої парадигми, що й зумовлює потребу оновлення змісту навчання української мови та підготовки інноваційного навчально-методичного забезпечення [2]. Навчання української мови має значно ширші освітні цілі порівняно з іншими предметами: забезпечити інтелектуальний розвиток учня, формувати здатність самовизначення засобом мови своєї нації, почуття відповідальності за власні мовленнєві вчинки, уміння адекватно реагувати на суспільні запити й виклики; прагнення до самовдосконалення, саморозвитку й самоосвіти, показником чого є сформованість предметної і ключових компетентностей.

Базовий предметний етап навчання (7–9 класи) особливо сприятливий для формування компетентного мовця, оскільки саме на цьому етапі учні вчаться усвідомлено й відповідально користуватися мовними засобами, здобувати інформацію, аналізувати, критично оцінювати, передавати її. Водночас важливо формувати в учнів уміння дотримуватися норм українського мовленнєвого етикету й правил інформаційної безпеки, розпізнавати маніпулятивні повідомлення, відповідально діяти в інформаційного просторі. Усе це зумовлює необхідність глибшого осмислення сучасних підходів до організації мовної освіти, зокрема оновлення змісту й методик навчання, та виокремлює

низку проблем, що визначають актуальність проблеми дослідження.

Для окреслення концептуальних засад конструювання змісту навчання важливими є наукові праці, в яких різноаспектно репрезентовано порушену проблему, а саме: розроблення змісту шкільної мовної освіти (О. Біляєв, Н. Бондаренко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Груба, О. Караман, С. Караман, В. Новосолова, М. Пентилюк, Ю. Романенко та ін.), визначення критеріїв добору навчального матеріалу (Н. Голуб, В. Редько та ін.); реалізацію ідей особистісно орієнтованого (З. Бакум, В. Нищета, А. Нікітіна та ін.), діяльнісного (Л. Галаєвська, О. Кулик, І. Кучеренко, Л. Мамчур, Л. Попова, О. Фідкевич та ін.), дослідницького (С. Омельчук, І. Ющук), компетентнісного (Н. Бондаренко, Н. Голуб, О. Горошкіна, В. Новосолова, А. Олійник, С. Караман, С. Омельчук, М. Пентилюк, Л. Попова) підходів до навчання, застосування соціокультурних відомостей у процесі навчання української мови (Н. Богданець-Білокаленко, Н. Бондаренко, М. Ніщенко), використання ІКТ-технологій у процесі навчання української мови (Г. Корицька, О. Кучерук, Л. Попова, Н. Семенів), пріоритету тексту як розвивального середовища (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Груба, О. Кулик, Л. Овсієнко, А. Попович).

Аналіз наукових праць підтверджує думку про те, що проблема конструювання змісту навчання української мови була предметом дослідження лінгводидактиків упродовж багатьох років, але питання добору змісту навчання для 7–9 класів за оновленим Дер-

жавним стандартом потребують більш ретельного розроблення, що й зумовлює актуальність подальших розвідок у цьому напрямі.

Методи та методика дослідження. У процесі дослідження було використано різні методи, зокрема такі: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація наукових джерел для з'ясування стану розробленості проблеми; порівняльно-зіставний метод – для визначення спільних і відмінних підходів до формування змісту мовної освіти в умовах реалізації оновленого Державного стандарту; структурно-функційний аналіз – для визначення ролі й місця кожного складника змісту навчання української мови в процесі формування компетентного мовця; педагогічне спостереження – для виявлення особливостей організації освітнього процесу і практики навчання української мови в ЗЗСО (базовий предметний етап).

Мета статті – обґрунтування підходів до конструювання змісту навчання української мови на базовому предметному етапі (7–9 класи) в умовах компетентнісної парадигми та визначення його складників, що забезпечують формування компетентного мовця.

Завдання:

1) на основі вимог оновленого Державного стандарту базової середньої освіти до результатів навчання визначити складники змісту навчання української мови в 7–9 класах;

2) обґрунтувати роль інформаційно-комунікаційного складника в структурі змісту навчання української мови;

3) схарактеризувати принципи добору змісту, що забезпечують відповідність його віковим особливостям учнів, вимогам Державного стандарту і соціальним запитам.

Результати. Поняття «зміст навчання» дидактики і лінгводидактики розглядають як систему знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток особистості учня, формування його світогляду, ціннісних орієнтирів, підготовку до подальшого навчання. У контексті компетентнісної парадигми зміст навчання української мови розглядаємо як єдність складників, обов'язкових для досягнення сформованості предметної та ключових компетентностей і показників формування компетентного мовця, національно-мовної особистості. У результаті вивчення

вимог оновленого Державного стандарту базової середньої освіти до результатів навчання, опрацювання студій О. Барановської, В. Бондаря, Г. Васьківської, В. Кизенка, І. Малафійка, О. Малихіна, О. Савченко та ін. виокремлюємо такі складники змісту навчання української мови в компетентнісній парадигмі: когнітивний, інформаційний, діяльнісний, ціннісно-орієнтаційний, соціокультурний.

Когнітивний складник – це своєрідний рушій освітнього процесу, він передбачає охоплення увагою всіх розумових функцій, що забезпечують розвиток пам'яті, мислення, сприйняття, уваги, мовлення тощо.

Інформаційний складник містить питання теорії мови й мовлення, особливостей текстів, динаміки розвитку мови, мовної норми тощо. Цей компонент зумовлений вимогами оновленого Державного стандарту базової освіти, що забезпечує розвиток умінь працювати з інформацією, здобувати її, аналізувати, оцінювати критично, трансформувати, відповідально використовувати, дотримуючись етики цифрової комунікації і правил інформаційної безпеки. Важливо не просто вивчати мову, а й розвивати критичне мислення, емоційний інтелект, медіаграмотність учнів, що допоможе їм аналізувати інформацію, розпізнавати маніпуляції, фейки. Такий підхід сприяє формуванню відповідального мовця, який швидко орієнтується в інформаційному середовищі, приймає обґрунтовані рішення, етично взаємодіє з іншими.

Діяльнісний складник спрямований на формування в учнів умінь і навичок ефективного практичного застосування вивченої теорії в щоденній мовній практиці, реалізації різних видів мовленнєвої діяльності, продукування власних висловлень відповідно до мети й умов спілкування.

Ціннісно-орієнтаційний – спрямовує на формування в учнів ціннісної парадигми, важливої для особистості кожного громадянина, зокрема мовної стійкості, шанобливого ставлення до української мови, відчуття мовної ідентичності, відповідальності за мовленнєві вчинки.

Соціокультурний складник координує процес засвоєння мовної і мовленнєвої теорії із засвоєнням культурних, етичних і соціальних норм.

Кожен із виокремлених складників є важливим у формуванні компетентного мовця, а синтез їх забезпечує цілісність і системність змісту мовної освіти базового предметного циклу, адже в компетентній парадигмі вони не можуть існувати ізольовано: знання стають основою діяльній реалізації (учні мають не тільки знати мовні норми, а й застосовувати їх у різноманітних навчальних і життєвих ситуаціях); ціннісні орієнтації впливають на мотивацію учнів, формування їх як морально стійких громадян-патріотів; соціокультурний та інформаційний складники забезпечують відповідність мовленнєвої поведінки вимогам сучасного суспільства.

Конструювання змісту навчання української мови в умовах компетентної парадигми має враховувати взаємодоповнюваність цих складників.

В усі часи на добір змісту впливали соціальні чинники, адже школа завжди реагувала на виклики суспільства. Нова українська школа висуває нові критерії добору знань. Усвідомлюючи динамічні суспільні процеси, інакшість нового покоління дітей, ми розуміємо, що старі критерії в наш час не працюють. Згубною вважаємо практику зведення процесу навчання української мови лише до поетапної підготовки до ЗНО, що вивичує роль теорії без належного мотивованого діяльній застосування. Такий підхід не може забезпечувати формування в учнів засобом знання мови відчуття належності до української культури, усвідомлення себе носіями мови свого народу. Зрештою втрачається можливість появи внутрішньої мотивації вивчати мову. Мета мовної освіти – не механічне засвоєння матеріалу заради іспиту, а формування відповідального мовця, який щоденно мовною практикою підтримує розвиток української мови, дбає про її повноцінне функціонування в суспільстві [3].

Конструювання змісту навчання української мови спирається на систему принципів, що забезпечують його відповідність сучасним орієнтирам. Під системою принципів конструювання змісту навчання української мови на базовому предметному етапі розуміємо сукупність дієвих орієнтирів, що визначають добір змісту навчання, логіку його структурування, забезпечуючи цілісність, послідовність і наукову обґрунтованість освітнього процесу.

У процесі виокремлення принципів ми зважали на те, що вони мають впливати з мети і завдань мовно-літературної освітньої галузі, визначеної в Державному стандарті, сприяти досягненню очікуваних результатів; спиратися на сучасні мовознавчі, психологічні, психолінгвістичні, педагогічні, соціокультурні дослідження; враховувати потреби, мотиви, особливості сприймання інформації, когнітивний та емоційний розвиток учнів 7–9 класів; забезпечувати зв'язок навчання української мови з реальними життєвими потребами. Принципи мають бути взаємодоповнюваними, щоби сформувати цілісну методичну систему, яка буде реалізована в модельній і навчальних програмах, підручниках і посібниках. До принципів добору змісту навчання української мови на базовому предметному етапі уналежнюємо такі: компетентно орієнтований, науковості, доступності й послідовності, особистісного розвитку, ціннісний, діяльній, соціокультурний, інформаційний, інтеграційний.

Компетентно орієнтований принцип визначає добір змісту для формування предметної і ключових компетентностей учнів, акцентуючи на практичній значущості, функційності мовних знань. Це зумовлює збільшення питомої ваги комунікативних відомостей у шкільному курсі української мови, зокрема про жанри мовлення, спілкування, що позитивно впливатиме на формування комунікативних умінь здобувачів освіти, демонструватиме функційні можливості мовних одиниць.

Принцип науковості передбачає добір змісту відповідно до сучасних мовознавчих, лінгводидактичних та психологічних досліджень; забезпечує представлення достовірних мовних та мовленнєвих понять і явищ. Реалізація означеного принципу передбачає перегляд змісту навчання відповідно до змін Українського правопису, щоби учні опанували актуальні норми української літературної мови. Важливим є врахування сучасних досягнень риторики, культури мовлення, лінгвістики тексту, комунікативної лінгвістики, що сприяє формуванню в учнів культури усної і писемної комунікації.

Принцип доступності й послідовності забезпечує логічне й методично обґрунтоване розширення й поглиблення змісту з метою забезпечення наступності й послідовності

між етапами навчання, адже базовий предметний етап є продовженням адаптаційного і підготовкою до наступного – профільного – етапу навчання української мови. У 7–9 класах для цього необхідно актуалізувати відомості про комунікативно значущі теми, як-от: норми української літературної мови, особливості побудови текстів різних типів і жанрів мовлення, правила мовленнєвої поведінки в типових початкових і життєвих ситуаціях, а також елементи медіаграмотності, що забезпечують аналіз, оцінювання, інтерпретування, створення інформаційних повідомлень. Зміст навчання української мови на цьому етапі має забезпечити поступове ускладнення мовного матеріалу, удосконалення вмінь працювати з текстами, збагачення словникового запасу, формування стійких мовних, мовленнєвих і комунікативних умінь, що стануть підґрунтям для подальшого опанування української мови на профільному рівні.

Принцип особистісного розвитку передбачає врахування вікових особливостей учнів, їхніх потреб, мотивів, щоби спрямовувати навчання на загальний розвиток кожної особистості а також формування мовної ідентичності, мовної стійкості, самовираження і відповідального ставлення до мовлення. Це зумовлює включення відомостей про різновиди мовленнєвих ситуацій, що є актуальними для учнів 7–9 класів, а також завдань, спрямованих на розвиток умінь аргументовано висловлювати власну позицію, будувати ефективну комунікацію; матеріалів, що підтримують формування позитивної самооцінки, здатності до рефлексії щодо власного мовлення.

Ціннісний принцип «орієнтує на створення умов для формування в учнів ціннісних орієнтацій, досвіду самостійного розв'язання пізнавальних, організаційних, комунікативних, моральних та інших проблем» [1, с. 27] й актуалізує доцільність багатьох соціокультурних тем.

Діяльнісний принцип зумовлює добір елементів, що, актуалізуючи питання мовної й мовленнєвої теорії, забезпечують активну мовленнєву діяльність: створення власних текстів різної жанрової належності, роботу з текстами різних типів, стилів і форматів (цілісного, перерваного, змішаного), участь у комунікативних ситуаціях.

Соціокультурний принцип визначає необхідність відображення в змісті навчання української мови сучасних соціокультурних реалій, сприяє засвоєнню норм українського мовленнєвого етикету, правил міжкультурної комунікації, уможливує вихід «за межі академічності курсу», формує у здобувачів освіти «різномічне уявлення про мову, подаючи її не лише як складну систему, а й як живий організм, багатовіковий носій мудрості, маркер кордонів нашої держави, хранительку унікальної української культури, надійний інструмент пізнання й порозуміння, ефективний засіб самовираження, джерело естетичної насолоди» [3].

Інформаційний принцип увиразнює необхідність формування в учнів умінь критично сприймати, аналізувати й оцінювати інформацію, представлену в різноманітних медіаформатах; орієнтує на розвиток медіаграмотності учнів, формування в них умінь працювати з текстами різних форматів – від традиційних лінійних до текстів, представлених на цифрових платформах і в соціальних мережах. Реалізація означеного принципу сприяє підвищенню здатності учнів розпізнавати маніпулятивні повідомлення, дотримуватися етичних норм комунікації, відповідально ставитися до створення власних медіатекстів.

Принцип інтеграції забезпечує узгодженість і збалансованість процесу формування предметної, ключових компетентностей і наскрізних умінь, поєднання інформації мовного, мовленнєвого, соціокультурного характеру, сприяє реалізації міжпредметних зв'язків української мови з літературами, іноземною мовою, історією, громадянською освітою, інформатикою, математикою та іншими шкільними предметами.

Застосування схарактеризованих принципів сприяє ефективності конструювання змісту навчання української мови на базовому предметному рівні, що відповідає вимогам Державного стандарту, забезпечує продуктивність процесу формування компетентного мовця.

Висновки. Отже, конструювання змісту навчання української мови на базовому предметному етапі потребує системного підходу, що передбачає визначення принципів конструювання змісту навчання української мови. Відповідність змісту навчання української мови на базовому предметному етапі сучасним орі-

єнтирам спирається на систему принципів, що буде реалізовано в модельній і навчальних програмах, підручниках і посібниках. Застосування окреслених принципів – компетентно орієнтованого, науковості, доступності й послідовності, особистісного розвитку, ціннісного, діяльнісного, соціокультурного, інформаційного, інтеграції – до конструювання змісту навчання на базовому пред-

метному етапі створює сприятливі умови для формування компетентного мовця.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в характеристиці критеріїв добору змісту навчання української мови для базового предметного циклу, описові алгоритмів методичної адаптації нових мовознавчих відомостей з урахуванням вікових особливостей здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М. *Концепція навчання української мови учнів ліцею*. Київ : Педагогічна думка, 2019. 56 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719352/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf>
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.
3. Навчальна програма з української мови для 7–9 класів закладів загальної середньої освіти / розробники : Н.Б. Голуб, О.М. Горошкіна. Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2024. 48 с. URL: <https://undip.org.ua/library/navchalna-prohrama-z-ukrainskoi-movy-dlia-7-9-klasiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity/>.

References

1. Holub, N. B., Horoshkina, O. M. *Kontseptsiia navchannia ukrainskoi movy uchniv litsei*. Kyiv : Pedahohichna dumka, 2019. 56 s. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719352/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf>.
2. *Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.
3. *Navchalna prohrama z ukrainskoi movy dlia 7–9 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity / rozrobnyky*: Holub N. B., Horoshkina O. M. Kyiv : Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy, 2024. 48 p. Retrieved from: <https://undip.org.ua/library/navchalna-prohrama-z-ukrainskoi-movy-dlia-7-9-klasiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity/>.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2025

Стаття прийнята 29.11.2025

Статтю опубліковано 23.12.2025